

Over beleving en werkelijkheid: het verloren paradijs

1 januari 1995

Auteur: Joop Dirksen

Volume: 05

Nummer: ?

Pagina's: 26-30

Documenten

- [tsjip_jrg05_074.pdf](#)

joop dirksen over beleving en werkelijkheid het verloren paradijs toen ik klein was cja vertel nog eens over vroeger opa 1 speelde ik op de plaats waar nu aankomende techneuten in de torenflats van de tu eindhoven ingewikkelde schei en natuur kundeproeven verrichten in mijn tijd was daar een onontgonnen moerassig gebied dat de binnende beemd heette en voor mij peuter eigenlijk verboden terrein was wat ik er zoal heb uitgespookt ik weet het werkelijk niet meer ik was vier jaar toen we verhuisden naar een ander stadsdeel maar als ik terugdenk aan toen komt er een vage doch onmiskenbare paradijslucht in mijn neus waar een jeugd vreedzaam en vriendelijk verlopen is ontstaat bij het ophalen van herinneringen aan die tijd al gauw die paradijselijke sfeer zeker als die jonge jaren niet tussen beton werden doorgebracht maar in de natuur in een exotische wereld van vreemde geuren en kleuren weemoed vlamt op als jaren later de burgerlijk ingerichte woning in een brave provinciestad het decor is waartegen het dagelijks leven zich afspeelt indie het verloren paradijs mijn beeld van oost indie indonesia komt vooral uit twee bronnen enerzijds schilderde de brieven en verhalen van mijn tante zuster voor wie pieysiers de gele rivier is bevrozen gelezen heeft de mijne was er ook een van de heldhaftige soort maar een stuk spraakzamer borneo waar ze veertig jaar werkte af als weliswaar mooi maar hard en heet meer hel dan hemel anderzijds heeft de grote hoeveelheid literatuur over en uit indie indonesia van alberts tot zikken een beeld geschetst dat rijkgeschakeerd is maar toch vooral een hoog binnengehalte heeft liet was een wereld met licht en schaduwzijden dat vaak verfoeide koloniaal bewind had ook zijn goede kanten tegenover eenzaamheid verbittering en heimwee naar holland stond bij velen de liefde voor die geheimzinnige exotische archipel zijn kleurrijke bevolking en zijn betoverende natuur en voor anderen was het hun land waar zij geboren en getogen waren waar zij leefden totdat zij eruit verdreven werden ik citeer hier uit de inleiding van het voor treffelijke oost indisch magazijn van rob nieuwenhuys bert paasman en peter van zonneveld een bulkboek uitgave amsterdam 1990 waar ik bij het schrijven van dit artikel dankbaar gebruik van heb gemaakt allerlei grote auteurs die er gedurende korte

of langere tijd woonden hebben hun beeld van het land opgeschreven het paradijs ligt altijd elders couperus bijvoorbeeld verbleef van zijn negende tot zijn veertiende jaar in india ging er in 1899 met zijn vrouw weer naar toe en publiceerde in 1900 de stille kracht een boek over de sfeerbeschrijvingen van india de westers 26 dirksen over beleving en werkelijkheid het verloren paradijs mens ogenschijnlijk superieur gaat zo maakt dit boek duidelijk te gronde doordat hij de werkelijkheid om hem heen heel eenzijdig en vooringenomen benadert de hoofdpersoon van oudijck vindt pas vrede met zichzelf als hij zijn kleinheid accepteert maar je concludeert dat couperus vindt dat de nederlander niet thuis hoort in india door de ogen van een belangrijke bijfiguur evena eldersma wordt ons een blik gegund op de blanken in batavia die bogen zich over hun werk ziende tussen hun dorstige blik en de witte woestijn hunner papieren steeds de dauwende fata morgana van die toekomst de lavende oase van hun materialistische hersenschim binnen zoveel tijd geld en dan weg weg naar europa ligt het paradijs daar waar je niet bent een echte indische jongen du perron werd in 1899 geboren in india bracht daar zijn hele jeugd door tot 1921 en schreef daarover toen hij in europa werkte het land van herkomst 1935 de beschrijving van zijn jeugd via die van de verhaalfiguur ducroo is een weemoedige en openhartige beschrijving van een gelukkige tijd als zoon van welvarende ouders het herenzootje vanuit een vanzelfsprekende superioriteit ten opzichte van de bedienden en minder bedeelde leeftijdgenoten om hem heen ik heb als alle andere indische jongens later zelf inlanders geslagen hlvh p 219 waar couperus de buitenstaander bleef gefascineerd door een vreemde wereld was du perron een echte indische jongen met de nodige kritiek op de nederlanders spreek geen kwaad zeg ik van de indische specerijen bedenkt dat hiervoor allerlei calvinisten overtuigde bandieten zijn geworden ongehoord die kruideniers op zoek naar nieuwe waren ze waren al zeevaarders geworden en ze bleken zich ook nog in roofridders te kunnen veranderen met hun versterkte pakhuizen ze vroegen beleefd vergunning aan de bruine broeder om een kruidenierszaak op zijn terrein te mogen vestigen bijna om door hem beschermd te worden achteraf bleek het een fort te zijn van waaruit de omstreken veilig geplunderd konden worden de administratie van deze rooftochten vormde onze eerste grote gouverneurs terwijl hij met zijn calvinistische handen in de buit geklemd zat schreef de grootste van deze liederen naar het hoofdkantoor thuis dat men gerust op de god van de roof mocht blijven vertrouwen dispreet niet er valt hier werkelijk genoeg te halen hlvh p 17 18 toen du perron in 1936 overigens door familieperikelen verarmd weer te rugkeerde naar india werd dat een uitermate teleurstellende ervaring ondanks het goede voornemen dat hij via ducroo formuleerde ik weet alleen zeker dat wanneer ik ooit in het land van de javanen terugkom ik anders met oneindig meer sympathie en aandacht tegenover hen zal staan dan ik vroeger deed hlvh p 336 al spoedig vertrok hij weer het laatste jaar van zijn leven bracht hij in nederland door paradijselijke omgeving dermout werd ook geboren in india maar bracht haar puberteitsjaren in nederland door het grootste deel van de rest van haar leven 1888 1962 27 dirksen over beleving en werkelijkheid het verloren paradijs woonde ze in india haar nog pas gisteren 1951 beschrijft net als du perrons land van herkomst het land van haar vroege kinderjaren als een paradijs het

jonge meisje riek woont er met haar ouders en de bedienden in een prachtige omgeving in de vochtige geurige tuin was het vol vogels helgele weversvogels bouwden hun nesten in de koningspalmen hangende aan de punten van de bladeren en wiegende op ieder wind in de hibiscushagen om de putten heen voor alle bijgebouwen en stallen vol met bloemen van de bleekste roze tot het donkerste rood tuimelden de honingvogeltjes rond zo bont en klein en vederlicht overal waren plekjes waar zij graag zaten onder een of andere boom of op een glooiing naar een van de grote sloten toe tussen de varens npg p 30 e v maar alle mensen om haar heen van wie ze houdt raakt ze kwijt en wat heb je dan aan een paradijselijke omgeving uiteindelijk vertrekt ze in haar eentje naar holland maar moet eerst stilstaan en omzien nog er was zoveel behalve de mensen ook het andere dat zij liefhad haar plaats op aarde tot nu toe het grote huis met de witmarmeren vloer en de zwarte ster en de gouden volgels op de tochtdeuren de groene ommuurde tuin alle bomen alle bloemen de berg zij moest de tijd hebben om het alle ste verliezen npg p 158 9 deskundige van tempo doeloe rob nieuwenhuys ook in indie geboren uit een nederlandse vader en een indische moeder heeft zij n hel e leven gewijd aan het vastleggen van het voorbij in romanvorm en via studies als de oost indische spiegel heeft hij gepoogd de wereld van toen het leven van toen maar ook de literaire activiteiten van toen voor de eeuwigheid te bewaren hij is erkend deskundige als het gaat om de tempo doeloe maar zou niet in de tijd van tempo doeloe gefotografeerd willen hebben te foto's die in mijn fotoboeken staan hebben daarom in de strikte betekenis van het woord geen nostalgische werking wel ligt er voor mij een melancholie overheen die tot op het bot gaat zoals bij alles wat voorbij is en ver weg vervallen vervaagd en verdwenen ook uit het boven opgenomen citaat uit oost indisch magazijn blijkt al dat hij nuchter omgaat met het paradijsverhaal terug naar indie literatuur opvallend is dat de laatste jaren nog steeds terug naar indie boeken verschijnen romans waarin de hoofdpersoon een nostalgische reis gaat maken naar indonesia waar hij zij vroeger geweest is vervoert zwarte rijst bloem geen gewoon indisch meisje wolkers de kus springer bandoeng bandung allen beschrijven pijnlijke ontuchtelingen een verleden blijkt geromantiseerd te zijn als jaren later de hoofdpersoon in hun boeken gaat kijken of er nog iets van dat verleden bestaat de hoofdpersoon uit zwarte rijst in nederland na de repatriering getrouwd met zijn jeugdvriendin uit indie heeft op vakantie zijn zoontje verloren door de onoplettendheid van zijn vrouw en hemzelf op een nostalgische reis naar indonesia ervaren zijn vrouw en hij dat ze niet alleen hun kind zijn kwijtge 28 dirksen over beleving en werkelijkheid het verloren paradijs raakt maar ook elkaar geen gewoon indisch meisje vertelt over de gespletenheid van de hoofdfiguur van indische afkomst maar in nederland opgegroeid en zoals uit heer reis te rug blijkt in geen van beide werelden helemaal thuis de vitaliteit die spreekt uit wolkers de walgvolgel die zich ook voor een belangrijk deel in indonesia afspeelt is in zijn terugkeerboek de kus vol komen verdwenen aftakeling vermoeidheid ziekte en verval worden versterkt door de hitte en vermoedens van de indonesia reis van de hoofdpersoon in het bijzonder springer springer is in dit rijtje ongetwijfeld degene bij wie de romantiek van het exotische het sterkst in bijna al zijn boeken naar voren komt maar in bijna al zijn boeken is het einde ook

een deceptie de hoofdpersoon loopt vroeg of laat tegen de harde werkelijkheid op het leven in. Het sprookje en is dat waarschijnlijk ook nooit geweest leuk is in dit verband dat Springer in Bandoeng Bandung zijn hoofdpersoon Chris Regensburg de volgende gedachte door het moede hoofd laat gaan pag 23 hij was zo langzamerhand de laatste Nederlander met een Indisch hoofdstuk in zijn leven die nog niet was teruggeweest naar dat Paradijs van herkomst wat hij uiteindelijk zuchtend en met tegenzin aan zijn bureau neergezegen en na ingespannen piekeren aanflitsen uit zijn vroegere jaren in Bandoeng West Java kon terugroepen leek de moeite van het opschrijven nauwelijks waard hij besefte dat hij niet een originele syllabe had toe te voegen aan de zogenaamde terugkeerliteratuur die sinds jaar en dag de Nederlandse boekwinkels uitpuilde wie had geen goede herinneringen aan korte schooltijden veel zwemmen zorgzame bedienden geheimzinnige natuur door duizend anderen reeds lang smakelijk afgesabbelde souvenirs meer kreeg hij niet uit zijn pen maar als Regensburg via een Indisch schoolvriendje echt met zijn Indische tijd wordt geconfronteerd komen er ongewild nogal wat heel persoonlijke beelden en herinneringen naar boven die hij liever definitief vergeten had willen zijn in Springers zaken overzee dat zich ook afspeelt in Indië staat een passage die aardig aansluit bij de boven geciteerde zinnen uit de stille kracht pag 6 een collega ging met verlof drie afscheidsfeesten in een week de eregas ten die overmorgen naar Europa zouden vertrekken werden toegedronken met daar gaan jullie bofferds iedereen had commentaar zij wel lekker naar de wintersport die zien we hier nooit meer terug je moet wel gek zijn om in dit rotland te willen werken zo kan hella haasse wanneer zij in krassen op een rots verslag doet van haar terugkeer naar Java in 1969 noch het Indonesië van dan zien noch haar Nederlands Indië van haar jeugd vele bladzijden in haar notities bij een reis op Java zoals de ondertitel luidt getuigen van de liefde die zij voelt voor dit uitgestrekte eilandenrijk zij uit die liefde in een zorgvuldige benadering van het heden in haar uitleg van de ontwikkelingen die na het vertrek van de 29 Dirksen over beleving en werkelijkheid het verloren Paradijs Nederlanders hebben plaatsgevonden in haar genuanceerde benadering van de twee presidenten die Indonesië hebben geleid Soekarno en Soeharto zo verschillend van karakter en optreden en in haar boek staan ook een paar onvergetelijke verhalen die je zo met de klas kunt lezen om de leerlingen een inzicht te geven in de plaatselijke verhoudingen dat ik hier zwijg over Alberts en Brouwers en Kousbroek vindt zijn grond in het feit dat elders in dit nummer aandacht aan hun Indië gevoelens wordt geschonken Indië het verloren Paradijs heeft het Paradijs ooit bestaan of mogen we concluderen dat het om een metafoor handelt voor een gelukkige jeugd mijn tnmtoevoet misschien moet ik er maar blij om zijn dat mijn bint mijn Paradijs volgebouwd is door de tu niet meer bestaat een herinnering die getoetst kan worden gaat met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid naar de bliksem Indië onuitputtelijke bron van Paradijsverhalen 30